

Voorwoord 9

Hoofdstuk 1

- De democratie en het probleem van de *theologia politikê*. Varro, Augustinus, Spinoza en Lefort over de religieuze dimensie van de politieke orde 15
- § 1. Inleiding 15
  - § 2. Is politieke theologie achterhaald? 17
  - § 3. Varro: de onderscheiding van de theologie 19
  - § 4. De drie soorten theologie 20
  - § 5. De voorrang van de politieke theologie 21
  - § 6. De christelijke afwijzing van de politieke theologie 22
  - § 7. Spinoza's politieke theologie: theocratie boven hiërocratie 24
  - § 8. Spinoza's herstel van de *theologia tripertita* 26
  - § 9. Godsdienst en vrijheid van denken: de betekenis van Spinoza's religiekritiek 251
  - § 10. De politieke orde en haar imaginaire grondslag 30
  - § 11. Van *potestas Dei* naar *potentia Dei* 32
  - § 12. Lefort: de "lege plaats van de macht" en het theologisch-politieke schema 34
  - § 13. Lefort, Spinoza en Hegel: voortzetting van een oud schema 37
  - § 14. De politiek-theologische dubbelzinnigheid van de moderne democratie 38
  - § 15. Tot slot: democratie als negatieve theocratie? 41

Hoofdstuk 2

- Gedachten over de democratie als cultus 46
- § 1. Inleiding 46
  - § 2. De aanwezigheid van het volk in de politieke orde 48
  - § 3. Meditatie bij een ontmanteling 50
  - § 4. Wat zijn *res mixtae* en *personae mixtae*? 52
  - § 5. De koninklijke luister 55
  - § 6. Het oppimpen van de politiek en haar spelers 57
  - § 7. Politiek en cultus 59
  - § 8. Polis en psyche: de cultus als "transformatiemachine" 61
  - § 9. Volksstemming en cultus: een herinneringsspoor 64
  - § 10. De weerzin tegen het cultische 69
  - § 11. Cultus van "de lege plaats"? 72

Hoofdstuk 3

- Het recht op willekeur. Over individu, politiek en soevereiniteit in de overgang van monarchie naar democratie 75
- § 1. De koning als soeverein individu 76
  - § 2. Het koningschap verdeeld over de burgers 78
  - § 3. Willekeur en de vrijheid van meningsuiting 80
  - § 4. Redetwisten over redetwisten 83
  - § 5. De bezwering van de soevereiniteit van de mens 84
  - § 6. Willekeuren redelijkheid 87
  - § 7. De waarde van de willekeur 90
  - § 8. Het recht op willekeur aanvaard 93

Hoofdstuk 4

- Een apocalyptische eeuw en haar politieke filosofie 96
- § 1. Twee schoolvoorbeelden: Voegelin en Kymlicka 96
  - § 2. De apocalyptische geest van de voorbije eeuw 99
  - § 3. Over de apocalyptische spanning in de politiek 102
  - § 4. Het grote voorbeeld van een apocalyptisch scenario: de Openbaring van Johannes 104
  - § 5. Het jaar 1900: een verhaal over de antichrist 109
  - § 6. De waarschuwing van Max Weber 112
  - § 7. Carl Schmitt: tegen de neutralisering van het politieke 116
  - § 8. De wet van deze wereld 119
  - § 9. Kernbegrippen van een (apocalyptische) politieke theologie 123
  - § 10. Politiek als een strijd op leven en dood 126
  - § 11. Vermaatschappelijking van de politiek 128
  - § 12. Een "Rijk zonder Apocalyps"? 130
  - § 13. De postapocalyptische universele homogene staat 134
  - § 14. Een democratiserende voorzienigheid 138
  - § 15. De "apocalyptische" kern: de beslissing 141
  - § 16. Verdediging van de democratie 143
  - § 17. En dan de volgende (deze) eeuw... 144

Hoofdstuk 5

- In de geest van Hobbes. Soevereiniteit en maatschappelijke orde.
(En verhandeling die eigenlijk over liberale experimenten gaat...) 147
- § 1 Het laatste oordeel en de ontsnapping aan het onherroepelijke 147
  - § 2. Het 'hobbeseaanse' moment: de onherroepelijke beslissing als geschenk 149

- § 3. Het onherroepelijke oordeel buiten de theologie? 151
- § 4. De ervaring van de contingentie: bestaansonzekerheid en machtsoverdracht 152
- § 5. Liberale oprispingen en probeersels, oftewel: verdeel en heers 154
- § 6. Systeemtheoretisch tussenwerpsel: traditionele en moderne samenleving 156
- § 7. Geestelijke macht als *potestas indirecta* 160
- § 8. De ambivalentie van de liberale experimenten 162
- § 9. De blinde vlekken in de geest van Hobbes 164

Hoofdstuk 6

Politieke orde, decisionisme en het politiek-theologische probleem.

Een spinozistische beschouwing 168

- § 1 Herdenking van de politieke orde 168
- § 2. De politieke orde als kunstwerk 173
- § 3. De beslissing van en voor de politieke orde 176
- § 4. Politieke orde, fundamentalisme en decisionisme 178
- § 5. De politiek-theologische schakel 180
- § 6. Na de dood van God, de dood van de politiek 186

Hoofdstuk 7

Van Godville naar Dogville. Dogville en het gebrek aan politieke en religieuze vorm 189

- § 1. Het geschenk van maatschappelijkheid 190
- § 2. Geschenk, cultus en offer: politieke theologie in Dogville 191
- § 3. Een diagnose van het sociale leven in Dogville 194
- § 4- Godsdienst in Dogville 196
- § 5. Politiek in Dogville 197
- § 6. De uiteindelijke gevolgen van een onzichtbare kerk 198
- § 7. De afbraak van decorum 201
- § 8. De ondergang van de politieke vorm 202
- § 9. De verbreking van het verband tussen immanentie en transcendentie 204
- § 10. Besluit: de wereld van de "Godfather" 206

Hoofdstuk 8

Het theologisch-politieke probleem en de onrechtmatigheid van de moderniteit. Spinoza, Carl Schmitt en Leo Strauss over de politieke betekenis van Gods macht 209

- § 1. Inleiding 209
- § 2. Het antwoord van Schmitt en Strauss op Spinoza's denkbeweging 211
- § 3. Moderniteit en rationalisering 213
- § 4. De geest en de machine 215
- v5. De politieke theologie van de moderniteit 216
- § 6. Van de immanentie van Gods macht naar liberalisme? 219
- § 7. De macht van God en de rationalisering van de wereld 220
- § 8. Beoordeling van Schmitts kritiek op Spinoza's politieke denken 222
- § 9. Het grote misverstand tussen openbaringsgeloof en vooruitgangsgeloof 224
- § 10. De inzet van Strauss' lezing van Spinoza 226
- § 11. Het denken van de breuk tussen antieke en moderne wereld 227
- § 12. Afsluiting: trouw, partijdigheid en macht 231

Verantwoording 235

Noten 239

Literatuur 271

Register 281